

OM DOKUMENTÄRROMANEN

Kaj Bernh. Genell 2024

Människor som utvandrar från en fattig och trist bygd vill ofta berätta länge om det, och ofta bygger de hela sin identitet runt flytten, och runt det för dem egendomliga, att de ändå *aldrig nånsin riktigt flyttat*, men att de, livet igenom, befinner sig i ett slags *limbo*, varken här eller där, och att de tycker att just detta måste man framför allt berätta för andra människor, människor som förmodligen allihop befinner sig i ett eller annat limbo om än just inte nödvändigtvis i deras. Har man inget annat att berätta om, vilket man ofta inte har, då de flesta människor inte har nån fantasi, så kan man alltid berätta om detta ituslitande av ens Ego som situationen med flytten försatt ens ack så ordinära själ. Därför svämmas nu världen över av romaner, poem och visor där någon i tårfyllda ordalag berättar om hur man i det djupa inreslits mellan två kulturer, den man lämnat och den man kommit till, och ingenting utom några paradoxer och sentimentalitet kommer ut därav. Det är ingen mening med att slitas mellan kulturer. Man kan inte få något ur det! Stora invandrarländer, som USA och Argentina är ursentimentala kulturer.

Det är i själva verket den mest prosaiska historia, världens vanligaste berättelse, man som ut- och invandrare berättar, också när man tror att den är djupt originell. Så skall man – när man vill bilda sig – i görligaste mån söka undvika alla dessa ”flyttböcker”, då dessa alla är de tråkigaste av alla böcker som skrivits, och inte har något egentligt gemensamt med *Tusen och en natt*, där man ju sannerligen inte ägnar sig åt att ångestfyllt jämföra äpplen och päron precis. Överhuvudtaget skall man akta sig, när man väljer att berätta en historia, att välja ett upplägg, så att man är koncentrerad kring ett så distinkt ämne så att man börjar historien med en så att säga rynkad panna, med en bekymmerrynka, och det är sällan så att man genom att betrakta en svårighet, ett problem, en jämförelse nånsin kan komma till det läge att man alls kan beskriva en verklighet. En verklighet är inte sådan att den är en jämförelse, eller en frågeställning. En verklighet är något mycket större eller åtminstone klatschigare. Alltså bör innehållet, det manifesta centrat i en berättelse vara så litet som möjligt, en ynka sak, som en toffel eller ett sandkorn, och inget som man behöver grubbla över, för att sedan utveckla en berättelse, som i sig skapar grubbel både här och där, ty Livet och god litteratur är just sådana saker som Kierkegaard säger att det är, ”det att bekymra sig”. Och bekymra sig brett. En god berättelse börjar aldrig med en skillnad, men med en igenkänning.

Sannerligen, litteratur bör vara sådan att den kastar ut människor nakna i ett träsk varifrån de sedan ensamma får klara sig bäst de kan. Om litteraturen

endast bestod av emigranthistorier, i vilket var och en kunde känna igen sig, så skulle hela mänskliga rasen bli tom i huvudet, ty så är det med jämförelser, att man av dessa till slut blir både döv och blind, ja, av att ständigt jämföra blir man till slut blind för jämförelsen, och man slutar till slut att tänka. Så är en emigranthistoria som en vacker bild som man tittar på, tills det upplöses i ett töcken och blir ett oformligt raster. De sanna historierna är de som inte handlar om en flytt, men om **någon som stannar**, och har det som hon har det, ty i djupare mening stannar en människa alltid hos sig själv, och den människa är klok som låter en resa, en förflyttning i rummet, just förbli en enkel resa. Och skulle resan vara tur och retur, så låter man den just vara en sådan. Man bör inte grubbla över resor så mycket som över vad som händer i det som är, som stannar, som lever i det aktuella och i nödfall om det som händer i busskupén, vid vägkanten och vid värdshuset. Reseskildringar och sentimentala böcker är sövande för själen. En berättelse som redovisar det som händer i den ort och i den människa som bara finns där, den berättelsen är ofta spännande och lärorik. Faktiskt är det så – menar jag alltså - att de intressantaste böckerna skrivs av dem som stannar kvar, på samma plats. Det är inte alla människor som har modet att **stanna där de är**. Majoriteten av människor på jorden tar till flykten. Man åker land och rike kring, till diverse orter där man inte förstår någonting. Men de som stannar kvar de förstår, och de märkligaste skrifter skrivs av dem.

Folk som reser har sällan något tänkvärt att berätta. De kan rada upp tillfälligheter, men aldrig att man hör dem dra några originella och generella slutsatser.

De intressantaste romanerna skrivs också - menar jag - så, att man har väldans lite fakta i dem. Fakta kan man skaffa sig annorstädes än i romaner. Nej de intressantaste romanerna, och man kan här tala om en rent **objektiv intressanhet**, det är de där man kan skönja en gigantisk kamp mellan författaren och berättaren. Ty vem är väl huvudpersonerna när det gäller en bok om inte den som håller i pennan, och den som är satt att föra talan. Jag menar att sådana personer som hjälten och läsaren, de kommer ju i andra hand. Så utspelar sig det väldiga och det mest intressanta slagsmålet mellan just den person som sitter och präntar och den, vars tonfall mer och mer tar över och vars eländiga värderingar, som syns uppkomma ur något vidrigt avlopp, välla ut över sidorna. Ty författaren har oftast inget att sätta emot berättaren. Allt en författare kan göra är att söka begränsa berättarens plats, så att inte berättaren får breda ut sig med funderingar för varje steg som tas. Ty en alltför stark och potent och fantasifull berättare gör ju hela berättelsen till ett kåseri eller en fars. Och så vill vi ju inte ha det. Någon av oss.

Så kan man säga att ingenstans finns det så mycken omedelbarhet och omedelbar sanning som i kampen mellan en författare och en berättare. De är helt beroende av varandra. Författaren håller sin berättare med ett fast grepp i håret, så att inte denne pladdrar och fransar ut i kanten, medan berättaren ser till att

göda författarens lust med alla sina kostliga infall och sina groteska synpunkter, förutan vilka författaren inte skulle ha något att skriva om. Så är alltså berättarens grepp ett grepp om författarens testiklar, eller uterus, på det att författaren skall manas att söka utvinna så mycken lusta och insikt ur verkligheten som det bara går.

Förvisso är det en kamp mellan dessa två. Det är nu inte berättaren man, såsom läsare, skall lita på. Nej, det är författaren. Berättaren ställs oftast och med fördel ut som ett beläte, som *en förkastlig människa*. Men givetvis, givetvis, ändå är det just denne som är den intressanta personen här. Om det alls finns någon. Man kan säga, att berättaren är den som skall avslöja, att det inte finns något intressant i världen, men väl någonting att älska. Och författaren är den som sansat letar reda på lämpliga objekt för berättarens kärlek. Så kommer man i slutändan att älska både författaren och berättaren. Om nu författaren lyckas. Att ha en berättelse som enbart framföres av en författarröst, utan berättare, det blir ju en oerhört tung uppgift. Det är vid ett sådant läge som man med Flaubert frestas utropa: "Vilken tung åra är icke pennan!" Så mycket lättare går det om man som författare slipper utforma allt innehåll, skapa alla teman, och **om allting skapas i spänningen mellan författare och berättare**. Dialogiskt. Här kan man då undra, vad det är som skapas i denna spänning, vad som är innehållet i en sådan tvekamp? Jo, det skall omedelbart sägas, att vad som då uppstår är **det oändliga tvivlet**, och det är tvivlet som är ämnet i en sådan litteratur. Det oändliga,

himmelska tvivlet. Tvivlet är den gudomliga intressanheten. Den mystiska intressanheten.

Copyright 2024 Kaj B. Genell